

NYIRI PÉTER

A MAGYAR WEIMAR

A Magyar Nyelv Múzeuma első évtizede

Széphalom az elmúlt tíz évben közösségi térként is kiválóan működött: évente diákok ezrei látogatnak el a kertbe, és a hely számos rendezvénynek otthont ad.

Idén ünnepli tízéves évfordulóját A Magyar Nyelv Múzeuma. Hogyan is kezdődött?... Talán úgy, hogy egy pataki diák a híres iskolába szekerezvén megpillantott egy szelíd emelkedésű dombocskát, és arról álmódzott, hogy ő egyszer itt letelepszik, házat épít, családot alapít. Azt azonban bizonyosan nem gondolta, hogy a vágyott helyet a „magyar Weimar” néven emlegeti majd az utókor. Kazinczy Ferenc volt ugyanis a kisfiú, kinek álma évtizedek múltán lett csak valóság. 1806-ban költözött Széphalomra (a nevet ő adta), és itt élt családjával huszonöt esztendőn át. Általa lett ez kis hely nagy, a magyar irodalom egyik központja, az önálló, független magyar szépirodalom megteremtésének egyik legfőbb műhelye. Kazinczy halála után Széphalom zárandokhelyé vált, járt itt Petőfi Sándor, Arany János, Tompa Mihály, fejet hajtva a mester sírhantjánál, köszönetet mondva a nyelvért, kultúráért és hazáért. „szent hely, szent az öreg miatt, kinek ott van háza és sírhalma. Kötelessége volna minden emelkedettebb lelkű magyarnak életében legalább egyszer oda zárandokolnia” – írta Petőfi 1847-ben, mintegy kijelölve Kazinczy Ferenc helyét a magyar művelődéstörténetben. 1873-ban az egykori lakóház helyén felépült a neoklasszicista stílusú emlékcarnok, az Akadémia gondozásába vette a kertet, így Széphalom végleg kultuszhelyé vált: az oda látogatók a magyar nyelv és kultúra iránti elkötelezettség és a hazaszeretet jelképes helyeként értelmezték és tisztelték.

Amikor 1994-ben, a sátoraljaújhelyi Kazinczy Ferenc Társaság közgyűlésén Pásztor Emil nyelvész felvetette, hogy építsenek anyanyelvünknek egy múzeumot (nyelvtörténeti múzeumot), helyét is kijelölte: a fent említettek, a „szent hely” státusz okán Széphalmot szánta az új intézmény otthonául. Tizennégy év múltán épült csak meg A Magyar Nyelv Múzeuma Kazinczy egykori gyümölcsöskertje helyén. 2008. április 23-án nyílt meg egy nagyszabású ünnepségen, a vártnál is nagyobb közönség indította el útjára a küldetése szerint az anyanyelvi kultúrát megismertető és a nemzeti identitást erősítő múzeumot.

A Petőfi Irodalmi Múzeum tagintézményeként működő Magyar Nyelv Múzeuma sajátos helyszín a magyar közgyűjteményi rendszerben. Hosszú évtizedek után ez volt az első olyan épület, amely múzeumnak épült, s ez szimbolikus. A nyelv-múzeum alapja nem egy tárgyi hagyaték volt, amelyet el kellett helyezni, nem is egy üres kastélyt kellett megtölteni. A nyelv-múzeum egy eszme intézményesítése: a magyar nyelv, anyanyelvünk, nemzeti identitásunk, kultúránk alapja, közös kincsünk, melynek megőrzése, továbbadása, minél jobb megismerése kötelesség és felelősség. Ennek az eszmének, illetve küldetésnek, feladatnak ad módszertani, muzeológiai, közművelődési gyakorlatot (és persze elméletet is) az intézmény. Meghatározó a hely összetettsége, a múlt, jelen és jövő együtthatása. Egy temetkezési hely, szakrális hely áll a kert középpontjában, de a Kazinczy-sírkert nemcsak egy család sírkertje, hanem a cselekvő hazaszeretet jelképes helye is. A magyar nyelvi-irodalmi hagyományok egyik kiemelkedő pontja, csúcsteljesítménye Kazinczy életműve. Kazinczy munkája Széphalmon alapvető örökségünk. A „széphalmiság” egy életmodell: a magyar nyelv és kultúra iránti rendkívül mély elkötelezettség, a folyamatos munkára ösztönző, minden akadályon túllendülő, fegyvelmezett, szigorú és becsületos elkötelezettség. Cselekvő hazaszeretet. „bennünk hazaszeretet lobog, melynek egy része a nyelv szeretete” – vallotta Kazinczy. Benne van ebben az életmodellben a fogságban rozsdával s vérrel író, nélkülöző és az újhelyi levéltárban robotoló, mégis állandóan munkálkodó, hét gyermeket nevelő (első gyermeke korán meghalt) és boldog családi életet élő, alkotó-teremtő Kazinczy lelke-szelleme. Ez az őszinte haza- és nyelv-szeretet, az anyanyelvi kultúránk iránti mélységes elköteleződés Széphalom valódi titka, és ez Kazinczy öröksége számunkra, az utókor számára.

A Kazinczy-modell egyik pillére az író művészi hitvallása: „Az mindazonáltal igaz, s a história bizonyítja, hogy ha valahol a *Jó* gyökeret vert, ott mindig a *Szép* készítette az utat” – állította a széphalmi mester, aki hitt a művészet erkölcsnemesítő, formáló és nevelő erejében. Az irodalmi és nyelvi nevelésben, az irodalom és művészet etikai jelentőségének tudatosításakor Kazinczy elveire mindenképpen hivatkoznunk kell. Az a gondolat, hogy a magas színvonalú irodalom és kultúra megteremti, „kitermeli” a maga művelt olvasói rétegét, közönységét, mai fogyasztói, popularizálódó és színvonalában egyre csökkenő kultúránkban-társadalmunkban különösen érvényes. És ezzel összefügg Kazinczynak mint kultúrembernek az alakja. A nyelvünket és irodalmunkat európai rangra emelni kívánó Kazinczy a stílus és az ízlés megújítója volt, egy életmodell, életprogram megtestesítője, annak a magatartásnak az ellenpólusa, melyet pl. Csonkai *Tempefői* című művéből ismerhetünk. Fegyverneki, Serteperti, Tökkolopi vagy Koppóházy a képviselői ennek az irodalmat-művészetet haszontalanságnak tartó, rögzült nemesi életformába kényelmesedett létnek. Kazinczy a művelődés embere volt, a Szép és az Igaz rajongója. Felismerte Mozart nagyságát, Shakespeare-t, Goethét fordított, értő rajongója volt a képzőművészeteknek,

szükségesnek tartotta a művészet minden ágának támogatását – barátait arra biztatta, hogy készíttessék el portréikat –, szorgalmazta a magyar festészet fejlődését. Az övé egy kulturális életforma volt, az olvasás meghatározó és alapvető cselekedetével. Kazinczy életével bizonyította, hogy egy kis hely is lehet európai rangú teljesítmény otthona, ez Sátoraljaújhelyben, a trianoni határ mellett különösen tanulságos és biztató. Ezt a szellemiséget (a hely szellemét), hagyományt és gyakorlatot (hiszen éppen Kazinczy élete bizonyítja, hogy a cselekvő hazaszeretet, a nemzeti közösség gyarapító szolgálata a körülményektől, nehézségektől és helyszíntől függetlenül is lehet hatékony gyakorlat) közvetíti, viszi tovább és gondolja tovább A Magyar Nyelv Múzeuma egy 21. századi, a legmodernebb elvárásoknak is megfelelő épületben.

Kazinczy életmodellje a legfontosabb széphalmi örökség, de ne feledkezzünk meg a régió további „kincseiről” sem. Pásztor Emil szavait idézzük: „E helytől nem messze található Karos, ahol az egyik legnagyobb honfoglalás kori temető utal arra, hogy a honfoglalást valószínűleg innen irányították. Tehát a magyar nyelv is erről a tájról kezdett terjedni a Kárpát-medencében. Talán ezen a tájon született a *Halotti Beszéd* és *Könyörgés*, első összefüggő szövegemlékünk. 1590-ben Vizsolyban nyomtatta ki Károli Gáspár Bibliáját, amely nagy hatással volt irodalmi és köznyelvünk egységesülésére. A Borsod megyei Gelejen született, majd Göncön, Sátoraljaújhelyen, Sárospatakon végezte tanulmányait Geleji Katona István, aki 1645-ben megírta az első magyar nyelveművelő munkát (*Titkok titka, Magyar Grammatikatska*).”

A hely, Széphalom a nyelv összetettségének a leképeződése: benne van a történetiség (a múlttól a jelenig jutunk), és benne van az egyidejűség (a múlt és a jelen egyszerre él és hat benne). A nyelveműzeum feladata éppen a nyelv sokszínűségének a megmutatása és az anyanyelvi kultúra közvetítése – végzetes elkötelezettséggel és meggyőződéssel a hagyományokban gyökerezve, a gyökerekből táplálkozva, de modern eszközökkel, kreativitással, új módszertani megoldásokkal is (kiállításokban, rendezvényekben, foglalkozásokban). Széphalom a maga komplexitásával hat. Az pedig, hogy mindez (a múlt és jelen, a hagyomány és kreativitás) nem a fővárosban vagy egy nagyvárosban, hanem vidéken, egy kisváros mellett történik, sokszor meglepi a látogatókat, akik örömmel nyugtázzák, hogy a központtól távol, a határ mellett is van, lehet ilyen. A trianoni határ melletti lét adottság és kötelesség egyszerre: meg kell szólítanunk a határon túli magyar közösségeket (nemcsak a Felvidéken, hanem Kárpátalján, Erdélyben, Délvidéken is), és ezt meg is tesszük.

A nyelveműzeum küldetéséről Kováts Dániel így vall: „a magyar nyelv az egész világ magyarságának közös tulajdona: őseinké, a miénk, az utódainké. Az intézmény [a nyelveműzeum] tehát nemzeti múltunk és jelenünk kincsestárának bemutatásával hasznosan szolgálhatja anyanyelvünk, nemzeti művelődésünk, nemzeti emelkedésünk ügyét. [...] Az intézmény küldetése, hogy a hely adottságait, a genius loci kisugárzását is hasznosítva a magyar nemzeti műveltség egyik alapértékét, az anyanyelvi kultúrát közvetítse az érdeklődőkhöz. A múzeum a maga gyűjtőkörében általános tematikájú országos közgyűjtemény, amely a magyarul beszélő közösségek teljes körére kiterjeszti figyelmét országhatáron belül és kívül.”

A nyelveműzeumi értelmezésben a nyelvtudomány interdiszciplína: több tudományág felségterülete. „A nyelv olyan, mint az ég íve a maga egymásba futó színeinek gyönyörű játékával” – írta Kazinczy Ferenc. A Magyar Nyelv Múzeu-

ma kiállításával és rendezvényeivel, múzeumpedagógiai foglalkozásaival és kiadványaival a maga összetettségében, az életünket ezer meg ezer szállal átszövő voltában akarja megmutatni anyanyelvünket: létünk hajlékát. A nyelv nemcsak formai, jelentésbeli és stilisztikai lehetőségeinek gazdagságával hat ránk, hanem egész létezésünk egyik legmeghatározóbb jelensége, minden területen jelen van. A nyelv lélek és fizika (vallomás és hangszalagmozgás), múlt, jelen és jövő (tapasztalat, történelem és folyamatos változás), ismeret és rejtély (tudás, akarat és a titkok titka), művészet (irodalom, ének és zene), játék és öröm (nyelvi játék és humor), a nyelv gyermeké és felnőtté, közös, a miénk: mi magunk vagyunk. A nyelvet így, csodás-varázsos valóságában mutatjuk meg, és segítségül hívjuk a társtudományokat (irodalmat, történelmet, néprajzot, teológiát, lélektant, zenét).

A Magyar Nyelv Múzeuma egyszerre tölti be a közgyűjtemény, a kiállítóhely, a nemzeti emlékhely, a közösségi tér és a közművelődési (nyelvművelődési) központ szerepét. A közművelődés Széphalmon az anyanyelv-pedagógia, az anyanyelvi nevelés (és ismeretterjesztés), a nyelvikultúra-művelés sajátos változatát jelenti, egy olyan pedagógiai programot, melynek középpontjában a tudatos nyelvhasználatra nevelés, az irodalmi-nyelvi hagyományok megismertetése és az anyanyelvhez való kötődés megerősítése áll. A nyelv-múzeum ezt a küldetést teljesíti múzeumi környezetben és eszközökkel, támaszkodva-építve a korábbi nyelvművelő hagyományokra, a magyar nyelvvel való tudatos törődés évszázados hagyományaira, ám mégis új módon, a részben már kialakult, részben még formálódó nyelv-múzeum-pedagógia (múzeumi nyelvpedagógia) megoldásaival. E törekvés örömteli részeredménye, hogy 2015-ben megkaptuk a Múzeumpedagógiai Nívódíjat. A rangos szakmai elismerést kiérdemlő Széphalmi Szó-Kincs-Tár(s) volt hazánkban az első komplex anyanyelvi múzeumpedagógiai program.

A Magyar Nyelv Múzeumának kiemelt célja a hagyományos kommunikációs formák népszerűsítése, például a kézzel írás, a személyes beszélgetés, történetmondás, az olvasás, a nyelvjárás-használat ösztönzése, a klasszikus irodalom megismertetése, a nyelvhasználat erkölcsi felelősségének (a nyelvhasználat cselekvés) tudatosítása. A pedagógia, illetve a nevelés a széphalmi intézmény vállalt küldetése. A nyelv-múzeum bátran használ, közvetít és teremt narratívákat, nem didaktikusság ez, hanem egy határozott értékrend vállalása. A Magyar Nyelv Múzeumában bizony több a pont és a felkiáltójel, mint a kérdőjel.

Széphalom mint tér kiváló adottságokkal rendelkezik. A nyelv-múzeum épülete egyszerre nyitott és zárt. Nagy üvegfelületei egyrészt barátságosan csalogatják a látogatókat, másrészt jó kilátást kínálnak a kertre. Időtálló anyagok, vas, beton, üveg, kő őrzi a munkát, a bástya pedig méltó szimbóluma a magyarságot évszázadokon át megtartó, legalább háromezer éves, szerkezeti vonásait bámulatra méltóan megőrző magyar nyelvnek. Az 5,4 hektáros Kazinczy-kert a parkkal és a múzeum körüli udvarral, a „hasonlíthatlan Sátor-hegyek” (Petőfi szavai) ölelésében számos programlehetőséget kínál, valóban alkalmas arra, hogy Széphalom a múzsák ligete legyen.

Ezt segítik az előttünk álló fejlesztések is: egy nagyszabású, határon átnyúló pályázat által megújul a Kazinczy-kert, restauráljuk a Kazinczy Emlékcsarnokot és a sírkertet, a régi kertészház alkotóházzá alakul, megnyílik egy új, állandó Kazinczy-kiállítás, és megszületik tizenkét kulturális tematikus út applikációkkal. A Királyhelmeccel megvalósított pályázat címe: Connecting Heritages, vagyis összetartó örökség, mert a kultúra, anyanyelv valóban összeköt minket, sok évszázados hagyományok tesznek közösséggé minket, s ezt a jelenkorban is őriznünk kell.

Széphalom az elmúlt tíz évben közösségi térként is kiválóan működött: évente diákok ezrei látogatnak el a kertbe, és a hely számos rendezvénynek otthont ad. Élő és szoros a kapcsolatunk az anyanyelvi mozgalommal (Anyanyelvőpolók Szövetsége), valamint nyelvészeti és más kulturális szervezetekkel (pl. a Magyar Nyelvi Szolgáltató Irodával, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságával, a Honismereti Szövetséggel, a Kazinczy Ferenc Társasággal, a Sárospataki Református Teológiai Akadémiával, a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoporttal, a hazai nyelvtudomány képviselőivel és szervezeteivel, egyetemi tanszékekkel, nyelvi kutatóműhelyekkel, írószövetségekkel, valamint határon túli magyar intézményekkel, szervezetekkel. Minden évben Széphalom az otthona az Anyanyelvi Juniólisnak és nyelvésztábornak, az Országos Ifjúági Anyanyelvi Tábornak és az Édes Anyanyelvünk nyelvhasználati verseny döntőjének.

A hely szelleme, a gyönyörű természet megragadja, itt tartja és visszahívja az ide érkezőket, az eszméből építkező és érzésekből, gondolatokból, hazaszeretéből táplálkozó intézmény, a kultúránk és identitásunk alapjának, az anyanyelvünknek a közgyűjteményi-közművelődési otthona bástya és hajlék minden magyar számára az egész Kárpát-medencében és az egész világon. A második és aztán a sokadik tíz évben is az tehát a cél, hogy Széphalom az anyanyelvi művelődés egyik központja legyen.

Sokszor emlegetjük Kosztolányi gondolatát: „Széphalom, ahol csak hús ház állt, a magyar Weimar lett.” Ez a múlt kötelesség és felelősség is számunkra, mert hisszük, hogy A Magyar Nyelv Múzeuma sokra hivatott intézmény. És mi – a magyar nyelvért és kultúráért tenni akarók közössége – azért dolgozunk, hogy lépésről lépésre növeljük Széphalom rangját, és e nemzeti emlékhely a jövőben ne csak a múlt, hanem saját teljesítménye okán is megérdemelje a „magyar Weimar” nevet.

